

Beschrijving en waardering van nautische objecten in Nederland

De vuurtoren van Willemstad

door Peter Kouwenhoven / Nederlandse Vuurtoren Vereniging (www.vuurtorens.org), november 2022

De gietijzeren lichtopstand van Willemstad in 1911.

Cultuurhistorische waarden

- *Type object / nautische functie:*

Vuurtoren / voormalig sectorlicht

- *Leeftijd van het object:*

Gebouwd in 1946-1947.

- *Historische betekenis van het object en zijn omgeving:*

Op 3 april 1696 werd Willemstad door stadhouder Willem III gemachtigd om een vuurbaken op te richten 'tot profijt van de stad'. In die tijd was het Hollandsch Diep vooral van belang voor de binnenvaart tussen Holland en Zeeland. Er was dringend behoefte aan een goede markering van het punt waar Haringvliet, Volkerak en Hollandsch Diep samen kwamen. Het vuurbaken werd gebouwd door Theunis Pieterse Maas op het contrescarpe, ofwel het buitentalud van de vestinggracht, ongeveer op de plaats van de huidige lichtopstand aan de Lantaardndijk. In eerste instantie exploiteerde het stadsbestuur het baken zelf. Passerende schippers moesten 'bakengeld' betalen voor het beheer en onderhoud. Het innen van bakengeld op het brede vaarwater leverde echter, vooral bij ruw weer, problemen op. Daarom werd het vuurbaken drie jaar later verpacht. De pachter inde het bakengeld, samen met dat voor het baken van Strijensas, op de Dordtsche Kil.

In 1722 werd op dezelfde locatie een nieuw vuurbaken gebouwd. Het was 18 voet hoog, dat is zo'n vijfenhalve meter. Het had een lantaarn met een met lood beklede kap. Rondom de lantaarn was een houten bordes geconstrueerd. De gemeente exploiteerde dit baken weer zelf. De scheepvaart was als gevolg van de verzanding van de Brielse Maas enorm in omvang toegenomen: vanaf 1740 voeren zelfs alle schepen van of naar Rotterdam en Dordrecht via het Hollandsch Diep. Het baken was in die tijd een goudmijntje. In 1800 werd het baken afgebroken, gedeeltelijk vernieuwd en weer opgebouwd.

Tijdens de Franse Tijd (1794-1814) viel het scheepvaartverkeer vrijwel stil maar daarna leefde dit weer flink op. Toen begonnen er klachten te komen over de verlichting van het baken van Willemstad. De twee kleine lantaarnlampjes zonder lichtkaatser waren onvoldoende zichtbaar. In 1816 gaf de Gouverneur der Provincie daarom opdracht om vier Engelse lamplichten te plaatsen, gericht naar de diverse vaarrichtingen. De klachten werden echter niet minder. Daarom werd er in 1820 een nieuwe lantaarn gebouwd, in opdracht van kapitein-ter-zee Twent van het Loodswezen. Deze lichtopstand werd daarna nog enkele malen vernieuwd. In 1868 werd de lichtopstand opnieuw vervangen, dit keer door een vijfhoekig gietijzeren vuurtorentje; een constructie die maar weinig is toegepast bij vuurtorens in Nederland. In 1923 werd het vaste licht van deze toren veranderd in een onderbroken licht. Mogelijk werd toen ook een gasgloeilicht geplaatst, maar dat werd al in 1930 vervangen door een elektrisch licht. In maart

In het lichthuis van de lichtopstand is een gasgloeilicht geplaatst, herkenbaar aan het pijpje op de koepel. De foto dateert vermoedelijk van omstreeks 1925.

Het lichthuis is verdwenen en vervangen door een lantaarn met gaslicht. Vermoedelijk eind jaren 1920.

1943 werd deze gietijzeren vuurtoren afgebroken door de Duitse bezetters en in een uitkijkpost veranderd.

In 1946 kreeg Willemstad weer een nieuwe lichtopstand. Dit keer een vierkante bakstenen vuurtoren met een hoogte van 10,6 meter. Het licht functioneerde automatisch, lichtwachters waren er dan ook niet in Willemstad. De vuurtoren werd onderhouden door de heer A. de Visser, een aannemer die ook het onderhoud deed van de betonning op het Hollandsch Diep. Hij woonde destijds op de Benedenkade 10 in Willemstad. Maar ook dit licht was slecht zichtbaar. Op 6 januari 1989 werd het voorgoed gedoofd. Rode en groene lichtboeien markeren nu het vaarwater.

De vuurtoren en zijn voorgangers waren het richtpunt voor de schepen van de Rotterdamse Tramweg Maatschappij, die vanaf 1900 tot 1966 de veerdienst tussen Willemstad, Numansdorp en Ooltgensplaat verzorgde. De schepen legden aan bij de steiger tegenover de vuurtoren. Deze steiger werd overigens al in 1852 gebouwd in opdracht van Rijkswaterstaat, om als aanlegplaats voor stoomschepen te dienen. De RTM maakte ook lange tijd gebruik van stoomschepen voor de veerdienst. In eerste instantie s.s. Numansdorp en vanaf 1909 s.s. Willemstad. Op 13 november 1943 werden s.s. Willemstad en de Minister C. Lely van de dienst Zijpe-Numansdorp door geallieerde vliegtuigen beschoten, met dertien doden en vijfentwintig gewonden tot gevolg. De aanlegsteiger werd al snel na 1966 afgebroken.

Architectuurhistorische waarden

- *Bijzonder belang van het object voor het oeuvre van architect of bouwmeester:*

De vuurtoren is ontworpen door de Bouwkundige Dienst van het Loodswezen en gebouwd door aannemer Herwig uit Willemstad. Het is zeer waarschijnlijk de enige vuurtoren die deze aannemer heeft gebouwd.

- *Bijzonder belang in verband met materiaalgebruik en bouwtechniek:*

De vuurtoren is qua ontwerp, materiaalgebruik en uitstraling representatief voor bouwwerken uit de naoorlogse wederopbouwperiode. De ontwerpstyl sluit aan bij die van andere vaarwegmarkeringsobjecten uit die tijd, zoals de lichtopstanden bij Kaapduinen, Zoutelande, Huisduinen (Schulpengat) en ook de grote vuurtoren Westhoofd bij Ouddorp. Al deze objecten zijn gebouwd volgens een functioneel ontwerp waarbij veelal gebruik werd gemaakt van baksteen en (gewapend) beton.

Het beton is gebruikt om in combinatie met baksteen een aantrekkelijk geheel te construeren. De vertande hoekstenen en rollagen in het metselwerk vormen de ornamenten van het bouwwerk, evenals de sierlijke smeedijzeren trapleuningen.

Het lichthuis is van een seriematig ontwerp dat typerend is voor lichthuizen uit het begin van de twintigste eeuw en eveneens wordt gekenmerkt door soberheid en functionaliteit. De bolle koepel met bolvormige walmbol, die kenmerkend was voor lichthuizen uit eerdere perioden, heeft plaats moeten maken voor een kegelvormig dak met een cilindrische walmbol.

- *Aanwezigheid originele optiek en lichtbron:*

De optiek was oorspronkelijk een dubbellenslantaarn met een gloeilamp als lichtbron. Na het doven van het licht in 1989 is deze lantaarn verdwenen. In 1997 is een identiek oud exemplaar dat van elders kwam teruggeplaatst. Het licht brandt echter niet meer.

- *Aanwezigheid van authentieke elementen van het oorspronkelijke interieur en exterieur en (on)roerende zaken:*

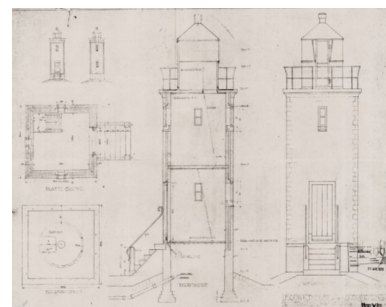
Het object is nog in goede staat en zeer herkenbaar. In de loop der jaren is er weinig aan veranderd en aanpassingen en onderhoudswerk zijn steeds gedaan met respect voor het ontwerp. Oorspronkelijk hadden de daglichtopeningen in de schacht ramen, maar die zijn al in de jaren vijftig verwijderd en de openingen zijn, naar binnen toe verspringend, dichtgemetseld met dezelfde baksteen als van de schacht. In 2010 is de vuurtoren gerestaureerd, waarbij onder meer de oorspronkelijke metalen balustrade rond het lichthuis om veiligheidsredenen werd verhoogd door er een geleding onder te bevestigen. Het uiterlijk is niet wezenlijk veranderd. De huidige smeedijzeren trapleuningen bij de ingang zijn tijdens deze restauratie aangebracht. De originele metalen trapleuningen, bevestigd aan betonnen paaltjes, werden decennia geleden verwijderd.

Topografische kaart van Willemstad uit 1870, met daarop de stoombootsteiger en de vuurbaak.

De lichtopstand van Willemstad en de stoombootsteiger omstreeks 1925.

Tekening van de vuurtoren van Willemstad uit 1946.

De vuurtoren begin jaren 1960.

De vuurtoren omstreeks 1965.

Ensemblewaarden

- *Aanwezigheid lichtwachterswoningen en andere objecten waarmee het object een eenheid vormt:*

De vuurtoren van Willemstad is onderdeel van een stelsel van kustlichten voor het bevaren van het Hollandsch Diep. Samen met de vuurtoren van Strijensas en de twee lichtopstanden van Nieuwendijk vormt het een ensemble. De samenhang wordt benadrukt door de kleurstelling van de lichthuisen: ze hebben alle een geel lichthuis met rode kap. Deze kleurstelling is gebonden aan deze regio en zie je verder nergens. De vuurtorens van Willemstad en Strijensas zijn inmiddels gedoofd maar de lichtopstanden (lichtenlijn) van Nieuwendijk functioneren nog.

Aangezien de vuurtoren nooit lichtwachters heeft gehad zijn er ook geen lichtwachterswoningen gebouwd.

- *Bijzondere betekenis van het object voor het aanzien van de streek, stad of dorp:*

De vuurtoren heeft een prominente plek op het contrescarpe van de vestinggracht, die grenst aan het Hollandsch Diep. Hij is gebouwd bovenop de fundering van de gietijzeren lichtopstand die tijdens de Tweede Wereldoorlog werd afgebroken. De naam Lantaardijk verwijst naar de diverse voorgangers van de huidige vuurtoren (lantaarns) die hier al vanaf 1696 hebben gestaan. De huidige vuurtoren markeert dus een plek met een lange geschiedenis.

De toren was lange tijd het enige bouwwerk aan het waterfront en hij was zowel vanuit de vesting als vanaf het water vanuit alle richtingen zichtbaar. In 2009 begon men met de bouw van het Maritiem Verenigingsgebouw vlak naast de vuurtoren. In 2010 werd het in gebruik genomen. Sindsdien wordt het zicht op de vuurtoren vanuit verschillende richtingen weggenomen. Vanaf sommige locaties op het land en op het water is hij nog wel vrij zichtbaar maar het verenigingsgebouw blijft prominent in beeld.

Toekomstwaarde

- *Monumentenstatus:*

De vuurtoren heeft geen monumentale status.

- *Eigenaar en beheerder:*

Gemeente Moerdijk / exploitatie particulier (Hugo Snel).

- *Huidig belang voor de scheepvaart:*

Geen.

- *Alternatief gebruik van het object en toegankelijkheid:*

De toren wordt beperkt opengesteld voor publiek. In de toren is een kleine tentoonstelling ingericht over de geschiedenis van de vuurtoren en wetenswaardigheden over Willemstad.

- *Binding met de lokale bevolking:*

De vuurtoren van Willemstad is de enige vuurtoren in de provincie Noord-Brabant en wordt daarom gekoesterd door de inwoners van Willemstad. Zij zouden graag zien dat het licht in hun vuurtoren weer gaat branden.

- *Onderhoudstoestand:*

De vuurtoren is in 2010 grondig opgeknapt en is in goede staat.

- *Bedreigingen:*

Geen.

Het lichthuis met daarin de dubbellenslantaarn en gekleurde sectoren. Foto's uit 2010.

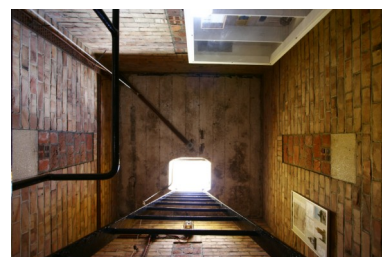
De vuurtoren omstreeks 1953.

Google Streetview: Het Maritiem Verenigingsgebouw en daarvoor de vuurtoren.

De smeedijzeren trapleuningen zijn in 2010 aangebracht.

Het interieur van de vuurtoren in 2010.